

Marek Zaprzaluk
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Przeciwegzekucyjne powództwo opozycyjne z art. 840 k.p.c. – charakter prawny, zadania i cel

Anti-executory opposition proceeding of art. 840 c.c.p. – legal nature,
tasks and objective

Streszczenie

Tematem niniejszego artykułu jest opozycyjne powództwo przeciwegzekucyjne z artykułu 840 Kodeksu postępowania cywilnego. W toku analizy tej instytucji postaram się omówić jego charakter prawny oraz cel i funkcje, a także odpowiedzieć na pytanie, czy instytucja ta spełnia wymogi przed nią stawiane, a tym samym stanowi formę chronionej realizacji prawa w sposób umożliwiający powodowi ochronę swoich interesów. Podejmę także próbę wysunięcia pewnych postulatów *de lege ferenda*, które moim zdaniem mogą wpłynąć na poprawę skuteczności i rzetelności działania sądów w zakresie orzekania związanego z tym powództwem. Zaznajomienie się z poruszaną problematyką omawianej instytucji wydaje się istotne także ze względu na fakt, że sama już sprawa wynikająca z wniesienia omawianego powództwa należy do spraw egzekucyjnych, rozumianych jako rodzaj spraw cywilnych związanych ze stadium wykonawczym postępowania cywilnego. Stanowi ono samodzielne powództwo, którego istotą jest ukształtowanie prawa określonego w tytule wykonawczym w następstwie wystąpienia podstaw z artykułu 840 k.p.c. Cechą charakterystyczną powództwa opozycyjnego pozostaje również fakt, że znajduje się ono na styku norm prawa procesowego i materialnego oraz działa na pograniczu z prawomocnością.

Słowa kluczowe

powództwo opozycyjne, artykuł 840 k.p.c., egzekucja, tytuł egzekucyjny, tytuł wykonawczy

Abstract

The subject of the article is an anti-executory opposition proceeding of article 840, Code of civil procedure (hereinafter c.c.p.). In the process of analyzing this institution, I will try to discuss its legal nature along with the purpose and functions as well as answer the question whether the institution meets the requirements imposed on it and thus constitutes a form of legally protected implementation of the law so as to enable the claimant to protect his or her rights. I will also try to put forward some of the postulates of *de lege ferenda* which, in my view, may improve the effectiveness and reliability of the court action in terms of adjudicating the proceeding. It is also essential to familiarize oneself with the issues raised by the institution, as the case itself is not a matter of an executory case, understood as a type of civil action related to the stage of civil proceedings. It is a nondependent action, the essence of which is to shape the law referred to the enforceable title following the legal basis of article

840 c.c.p. The characteristic of the opposition proceeding is the fact that it is at the junction of procedural and substantive law norms, and acts in the borderland with the validity in law.

Key words

opposition proceeding, article 840 c.c.p., executory law, executory title, enforceable title

1. Uwagi wstępne

W ostatnim czasie wiele uwagi poświęca się analizowaniu patologicznych przypadków działalności komorników. Równolegle w parlamencie trwają zaawansowane prace legislacyjne, mające na celu zmianę statusu i sposobu wykonywania pracy przez komorników i asesorów komorniczych. Wielu niewłaściwych sytuacji w obszarze ich działalności można by uniknąć, gdyby częściej sięgano po powództwa przeciwegzekucyjne. W takich sytuacjach kluczowe są bowiem przepisy regulujące formę obrony merytorycznej przed działalnością komornika. W niniejszym artykule przedstawię zagadnienia związane z instytucją powództwa opozycyjnego, które przybliżą czytelnikowi jego charakter prawny, cel oraz związane z nim funkcje.

Zaczynając od kwestii podstawowych, wskazać należy, że postępowanie egzekucyjne uregulowane w kodeksie postępowania cywilnego (dalej k.p.c.) jest postępowaniem wykonawczym w stosunku do rozpoznawczego. Ma ono na celu przymusowe, w majestacie prawa, wyegzekwowanie należności stwierdzonej, co do zasady, tytułem wykonawczym, a więc tytułem egzekucyjnym zaopatrzonym w klauzulę wykonalności w postępowaniu klauzulowym. Znaczenie tytułu wykonawczego jako podstawy do wszczęcia i prowadzenia egzekucji polega na wytyczeniu przedmiotowych oraz podmiotowych granic, w jakich egzekucja może być prowadzona. Tytuł wykonawczy określa więc przede wszystkim treść i zakres świadczenia podlegającego egzekucji oraz osoby, na rzecz których (wierzyciele) oraz odpowiednio przeciwko którym (dłużnicy) egzekucja może być prowadzona. Oznacza to niedopuszczalność egzekwowania świadczeń nieobjętych tytułem wykonawczym oraz niedopuszczalność prowadzenia egzekucji na rzecz lub przeciwko osobom niewymienionym w tytule, z pewnymi wyjątkami przewidzianymi w ustawie¹.

Początki postępowania egzekucyjnego sięgają prawa rzymskiego, gdzie dostrzeżono potrzebę uregulowania kwestii egzekucji należnych świadczeń z wykorzystaniem autorytetu państwa. W innym wypadku orzeczenia sądu wydane w postępowaniu rozpoznawczym mogłyby pozostawać martwe. Równie stare jak sama procedura egzekucyjna są środki prawne służące do ochrony przed nią, a zatem spełniające rolę powództw przeciwegzekucyjnych. W aktualnie obowiązującym k.p.c. przewidziane zostały dwa rodzaje powództw przeciwegzekucyjnych.

¹ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, LexisNexis Polska, Warszawa 2013, s. 163.

Pierwszym z nich jest powództwo interwencyjne (ekscydencyjne) – służące osobie trzeciej w przypadku prowadzenia egzekucji względem niej. Najczęściej jest to związane z prawem własności. Nietrudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której przedmiot będący własnością osoby trzeciej znajduje się niejako w posiadaniu dłużnika, względem którego prowadzona jest egzekucja. Komornik jako organ egzekucyjny w takiej sytuacji domniemywa prawo własności. W celu obrony merytorycznej przysługuje takiej osobie trzeciej właśnie powództwo interwencyjne, zmierzające do wyłączenia spod egzekucji wskazanego składnika majątku. Warto wspomnieć, że niezależnie od tego w toku prowadzonej egzekucji osobie trzeciej służą także środki prawne, takie jak zażalenie czy też skarga na czynności komornika, które znajdują jednak zastosowanie w przypadku uchybień procesowych i jako takie również nie są objęte tematyką niniejszego artykułu.

Drugim z powództw uregulowanych w ustawie procesowej jest powództwo opozycyjne, a więc powództwo dłużnika, któremu poświęcony jest niniejszy artykuł. Z wykonawczego charakteru postępowania egzekucyjnego wynika, że stanowi ono podstawę do urzeczywistnienia prawa poprzez wyegzekwowanie postanowień objętych tytułem wykonawczym. Stanowi zatem formę, poprzez którą najczęściej następuje przekształcenie stanu faktycznego w stan zgodny z orzeczeniem sądu wydanym w postępowaniu rozpoznawczym. Orzeczenie takie następnie zaopatrzone zostaje przez sąd w postępowaniu klauzulowym, będącym łącznikiem między postępowaniem rozpoznawczym i egzekucyjnym, w klauzulę wykonalności. W doktrynie podnoszone jest, że nadanie klauzuli wykonalności oznacza „generalne dozwoleństwo egzekucji sądowej na podstawie danego tytułu egzekucyjnego”². Co jednak charakterystyczne dla postępowania egzekucyjnego, które jest postępowaniem cywilnym, mamy z natury regulowanych nim stosunków element przymusu władzy państwowej, co przybliżyć je może w odbiorze do postępowania administracyjnego, w którym status stron nie jest równy oraz występuje znacznie mniejsza swoboda. Poprzez wszczęcie i przeprowadzenie postępowania egzekucyjnego wierzyciel zostaje zaspokojony z majątku dłużnika również wbrew jego woli.

Egzekucja sądowa jako nadzwyczaj daleko idąca forma ingerencji w prawa podmiotowe jednostki, dokonywana przy tym w formie przymusu państwowego, powinna obwarowana być równie daleko idącą kontrolą i ochroną stron, zwłaszcza będącego w gorszej sytuacji dłużnika. Wyważenia wymaga tu uzasadniony interes wierzyciela po jednej stronie, a ochrona dłużnika po drugiej, co uwidacznia także funkcję ochronną tego powództwa. Następstwa przeprowadzenia postępowania egzekucyjnego często rzucają bowiem na całe życie dłużnika, a co za tym idzie ryzyko egzekucji przeprowadzonej z naruszeniem prawa, zasad słuszności czy też współżycia społecznego rodzić może

² W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1959, s. 303 i n.

bardzo daleko idące, niekorzystne konsekwencje. Jednocześnie „powództwo przeciwegzekucyjne może być skutecznie wniesione tylko pod warunkiem, że istnieje potencjalna możliwość wykonania tytułu wykonawczego w całości lub w określonej jego części. Dłużnik traci możliwość wytoczenia powództwa opozycyjnego z chwilą wyegzekwowania świadczenia objętego tytułem wykonawczym w całości lub w określonej części w odniesieniu do już wyegzekwowanego świadczenia. Powództwo to jest więc niedopuszczalne w części, w której wykonalność tytułu wykonawczego wygasła na skutek jego zrealizowania”³.

Przez wzgląd na wykonawczy charakter postępowania egzekucyjnego służącego przecież wyegzekwowaniu należności najczęściej w praktyce stwierdzonej orzeczeniem sądu, a także potwierdzonej klauzulą wykonalności wydawać by się mogło, że powództwa te niejako przeczą spójności procedury cywilnej. Prawomocne orzeczenia sądu posiadają wszakże przymiot prawomocności, a więc powództwa zmierzające do ich obalenia zbliżają je do nadzwyczajnych środków zaskarżania, którymi jednak nie są. Są one za to jedynymi merytorycznymi środkami obrony przed prowadzoną egzekucją. Co za tym idzie, zgodnie z art. 804 k.p.c. komornik będący organem egzekucyjnym nie jest uprawniony do badania zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem wykonawczym. Bada on tytuł wykonawczy jedynie pod względem formalnym, a skarga na czynności komornika obejmować może wyłącznie naruszenia proceduralne.

2. Charakter prawny, zadania i cel

Przechodząc do omówienia charakteru prawnego powództwa opozycyjnego, wskazać należy, że w postępowaniu cywilnym występuje podział powództw na powództwa o świadczenie, o ustalenie i o ukształtowanie prawa⁴. Zawarte w powództwie żądanie, określające przedmiot ochrony prawnej, kwalifikuje konkretne powództwo do jednej z tych trzech grup. Zakwalifikowanie powództwa do danej grupy nie ma znaczenia wyłącznie teoretycznego, rodzi ono również konsekwencje praktyczne. Decyduje bowiem o skutkach, jakie powodować będzie orzeczenie uwzględniające powództwo w danej sprawie. Chodzi tutaj o aspekt skuteczności, wykonalności wyroku oraz zakres powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*), a także o możliwość czy też formę zastosowania pew-

³ Wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2002 r., I PKN 197/01, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520150141/1?directHit=true&directHitQuery=I%20PKN%20197~2F01> [dostęp 19.01.2018] oraz z dnia 30 maja 2014 r., II CSK 679/13, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/521568777/1?directHit=true&directHitQuery=II%20CSK%20679~2F13> [dostęp 19.01.2018].

⁴ Wyrok SN z dnia 19 grudnia 2007 r., V CSK 301/07, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520476723/1?directHit=true&directHitQuery=V%20CSK%20301~2F07> [dostęp 19.01.2018].

nych konstrukcji prawnych do postępowania po wniesieniu pozwu⁵. Powództwo opozycyjne kształtuje stosunek prawny, a jego celem jest zmiana sytuacji procesowej pomiędzy powodem (dłużnikiem) a pozwanym (wierzycielem). Powodowi wnoszącemu powództwo opozycyjne nie przysługuje przy tym roszczenie względem wierzyciela, ponieważ jego prawa nie zostały przez pozwanego naruszone. Ma on natomiast możliwość zwrócenia się do sądu o ukształtowanie stosunku prawnego między nim a pozwanym wierzycielem. Owo uprawnienie ma charakter prawotwórczy, ponieważ sąd w swoim orzeczeniu tworzy (kształtuje) nową sytuację prawną poprzez zniesienie dotychczasowego stosunku prawnego, który ich łączył. Świadczy o tym już sam cel wniesienia powództwa, a więc z reguły pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego. W konsekwencji orzeczenie sądu uwzględniające powództwo opozycyjne ma charakter konstytutywny (prawnokształtujący). Sam wierzyciel nie ma możliwości pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego, ukształtowanie takie ma możliwość przeprowadzić za pomocą swojego orzeczenia wyłącznie sąd. Powództwo opozycyjne nie ma charakteru środka zaskarżenia ani zwykłego, ani w swojej postaci kwalifikowanej – jako środka nadzwyczajnego. Przysługuje ono co prawda w odniesieniu do tytułu wykonawczego, będącego najczęściej skutkiem prawomocnego orzeczenia sądu, jednakże powództwo to jest samoistnym powództwem, do którego oprócz regulacji zawartych w art. 840 k.p.c. stosuje się odpowiednio także przepisy zawarte w k.p.c. o procesie na mocy odesłania z art. 13 § 2 k.p.c. Wyrok sądu uwzględniający powództwo opozycyjne nie podlega egzekucji, a wręcz odwrotnie, zamyka on wierzycielowi możliwość dalszego jej prowadzenia. Wraz z uprawomocnieniem się orzeczenia tytuł wykonawczy traci swoją wykonalność albo wykonalność ta zostaje ograniczona. W ten sposób następuje ukształtowanie nowego stosunku prawnego między stronami⁶. Wyrok taki nie powoduje automatycznie umorzenia egzekucji, wymagany jest do tego wniosek dłużnika skierowany do organu egzekucyjnego. „Wyrok taki wyklucza również przeprowadzenie w przyszłości jakiegokolwiek egzekucji na podstawie tytułu wykonawczego, który został pozbawiony wykonalności, chyba że nastąpi zmiana okoliczności uzasadniająca ponowne nadanie klauzuli wykonalności”⁷.

Nie ulega wątpliwości, że najważniejszym zadaniem powództwa opozycyjnego jest umożliwienie dłużnikowi, będącemu w tej sytuacji powodem, podjęcie obrony merytorycznej przeciwko tytułowi wykonawczemu. Przy zastosowaniu tegoż powództwa

⁵ E. Wengerek, *Przeciwegzekucyjne powództwa dłużnika – poradnik*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 1998, s. 35.

⁶ W. Siedlecki, [w:] Z. Resich, W. Siedlecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, wyd. 1, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1969, s. 1148.

⁷ K. Korzan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 210.

możliwe jest jego zwalczenie poprzez pozbawienie go wykonalności w całości lub w części, bądź jego ograniczenie za pomocą podstaw ujętych w art. 840 k.p.c. Dłużnik nie jest jednak jego wyłącznym dysponentem. Prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, a także przystąpić do postępowania, które jest już w toku, jeżeli oceni on, że jest to wymagane ze względu na ochronę praworządności, praw obywateli czy też wymaga tego interes społeczny. Prokurator może żądać wszczęcia postępowania niejako w interesie dłużnika, gdyż pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności ze względu na przesłanki zawarte w art. 840 k.p.c. nie jest niezgodne z wyżej wymienionymi wartościami. Odwrotnie – jest to uprawnione wykonywanie prawa, które podlega ochronie i jako takie jest zgodne z zasadami praworządności i interesem społecznym. Jednakże nie można wykluczyć także innej sytuacji, w której prokurator korzysta ze swoich uprawnień. Takiej, gdzie interes dłużnika nie jest wcale zgodny z interesem społecznym czy praworządnością. Mowa tutaj o sytuacji, w której dłużnik staje się nim wskutek celowego zabiegu, dokonanego niejako dla pozoru, w celu uszczuplenia swojego majątku do wykazania względem rzeczywistego wierzyciela. Jest to możliwe do wykonania przykładowo poprzez odpowiednie czynności notarialne, takie jak fikcyjne umowy sprzedaży czy też darowizny. Jest to tym bardziej efektywne, że w przypadku darowizny względem bliskich, pod pewnymi warunkami, nie odprowadza się podatku. Wówczas prokurator może wytoczyć owo powództwo wbrew woli dłużnika, dla ochrony wartości wyartykułowanych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Jej artykuł drugi stanowi, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. „Powyższa klauzula generalna stanowi nakaz dla całego aparatu państwowego, aby jego działania dążyły do jej urzeczywistniania”⁸. Dotyczy to więc także prokuratora, który powinien dążyć, aby na podstawie aktów prawnych podejmować sprawiedliwe indywidualne rozstrzygnięcia.

W określonych sytuacjach skorzystanie przez dłużnika z tego środka powoduje dopasowanie stanu prawnego do sytuacji faktycznej, a tym samym prowadzi do ostatecznej stabilizacji prawnej – co jest jednym z głównych celów procedury cywilnej. Często zadaniem powództwa opozycyjnego pozostaje ogólna ochrona praworządności, rozumiana jako uniemożliwienie realizacji roszczeń, które pozbawione są podstaw prawnych (funkcja ochronna). Wówczas aktywizuje się również funkcja gwarancyjna postępowania cywilnego polegająca na gwarancji zgodności zobowiązania z powszechnie obowiązującym prawem, a także prawna, polegająca na wyjaśnieniu treści obowiązujących norm prawnych, rozwijaniu prawa, legitymizacji wydawanych przez sądy orzeczeń⁹.

⁸ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne – zarys wykładu*, Liber Księgarnia, Warszawa 2009, s. 63.

⁹ Ł. Błaszczak, [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Postępowanie cywilne*, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 5 i n.

W unormowaniach dotyczących powództwa opozycyjnego nie sposób pominąć prekluzji i wynikającej z niej konieczności przytoczenia w pozwie wszystkich zarzutów, jakie powód w chwili jego wniesienia mógł zgłosić. Stanowi to wyraz obowiązującej w postępowaniu cywilnym zasady prawdy formalnej, aktywizującej strony postępowania w duchu kontryktoryjności procesu cywilnego. Zgodnie z tą zasadą prawa cywilnego to strona, która wyciąga z danej czynności skutki prawne dla siebie korzystne, musi wskazać dowody na prawdziwość własnych twierdzeń.

Sam tytuł egzekucyjny w polskim prawie nie jest jeszcze podstawą do prowadzenia egzekucji. Określany on jest w nauce jako dokument urzędowy, stwierdzający istnienie i zakres nadającego się do egzekucji roszczenia wierzyciela, co odpowiada istnieniu i zakresowi obowiązku po stronie dłużnika. Sam katalog tytułów egzekucyjnych, mogących zostać dalej tytułami wykonawczymi, stanowiącymi następnie podstawę do wszczęcia postępowania egzekucyjnego przez uprawniony organ zawarł ustawodawca w art. 777 k.p.c. Tytułami takimi są m.in: orzeczenia sądu prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu, jak również ugoda zawarta przed sądem, orzeczenia referendarza sądowego prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu, inne orzeczenia, ugody i akty, które z mocy ustawy podlegają wykonaniu w drodze egzekucji sądowej, a także akty notarialne spełniające określone przesłanki. Podstawę do wszczęcia i prowadzenia egzekucji stanowi dopiero tytuł wykonawczy, a więc tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności przez sąd w postępowaniu klauzulowym. „Sąd nadając klauzulę wykonalności nie bada w sposób merytoryczny samej treści tytułu egzekucyjnego, zwłaszcza zasadności roszczenia wierzyciela bądź obowiązku dłużnika, lecz ogranicza się jedynie do badania formalnych warunków tytułu egzekucyjnego oraz zdadności jego do egzekucji”¹⁰. Gdy wierzyciel w postępowaniu klauzulowym uzyska już tytuł wykonawczy, to właśnie on stanowi dla organu egzekucyjnego, czyli komornika, podstawę do wszczęcia i prowadzenia egzekucji na jego wniosek. Wynika z tego, że postępowanie klauzulowe jest niejako pomostem, który łączy postępowanie rozpoznawcze z postępowaniem egzekucyjnym. Postulatem *de lege ferenda* byłoby przekazanie właściwości z opozycyjnego powództwa przeciwegzekucyjnego do sądu, który klauzulę wykonalności nadawał, tym bardziej, że z reguły jest to ten sam sąd, który sprawę rozpoznawał w postępowaniu rozpoznawczym. Skoro w postępowaniu klauzulowym sąd dokonuje jeszcze formalnej weryfikacji tytułu egzekucyjnego, to ma on pełniejszy ogłąd na stan danej sprawy aniżeli sąd, w którego okręgu toczy się egzekucja. Ponadto w postępowaniu klauzulowym przysługują dłużnikowi jeszcze dwa inne środki prawne – zażalenie na postanowienie o nadaniu klauzuli, a także wniosek o uchylenie postanowienia

¹⁰ E. Wengerek, *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961, s. 198 i n.

o nadaniu klauzuli wykonalności ze względu na zmianę okoliczności. Zażalenie przysługuje w kwestiach proceduralnych, natomiast wnioski w przypadku zmiany okoliczności, takich jak ujawnienie, że pisma w sprawie kierowane były na błędny adres.

O wyraźnym rozróżnieniu postępowania rozpoznawczego i egzekucyjnego stanowi, wskazany już, art. 804 k.p.c. stanowiący, że organ egzekucyjny nie jest uprawniony do badania wymagalności i zasadności obowiązku objętego tytułem wykonawczym. Konsekwencją wynikającą z tego przepisu jest konieczność umożliwienia kontroli i ewentualnej modyfikacji sytuacji procesowej przez sąd. Zgodnie z tymi uwarunkowaniami przewidziane zostało właśnie opozycyjne powództwo, którego głównym zadaniem jest umożliwienie dłużnikowi obrony merytorycznej w przypadku zaistnienia ku temu podstaw z art. 840 k.p.c. – artykuł ten przewiduje możliwość pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności w całości lub w części, a także jego ograniczenie.

W praktyce najczęściej powoływaną podstawą opozycyjnego powództwa przeciw egzekucyjnego pozostaje ust. 2 § 1 art. 840 k.p.c. Odwołuje się on do przesłanek wygaśnięcia bądź niemożności egzekwowania zobowiązania objętego tytułem wykonawczym. Co ważne, wytaczając powództwo na tej podstawie, po rozpoznaniu przez sąd dana przesłanka nie może być już podstawą do wytoczenia takiego powództwa na jej podstawie ponownie. Orzeczenie sądu wydane bowiem w tym zakresie chroni prawomocność materialna (*res iudicata*)¹¹. Zdarzenia wskazane w tej przesłance, a mogące stanowić zarzut będący podstawą powództwa opozycyjnego należy rozumieć jako „zjawiska i stany świata zewnętrznego, a także objawy życia wewnętrznego stron, z którymi pozytywne przepisy prawa materialnego wiążą wygaśnięcie zobowiązań bądź niemożność ich egzekwowania w drodze postępowania egzekucyjnego”¹².

Przykładem jego zastosowania może być sytuacja, w której powód będący dłużnikiem podnosi zarzut przedawnienia świadczenia stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem sądu w postaci tytułu egzekucyjnego z nadaną klauzulą wykonalności. Jak słusznie wskazał Sąd Okręgowy we Wrocławiu¹³, „z reguły skutek upływu terminu przedawnienia określa się jako utratę zaskarżalności roszczenia, czyli utratę możliwości dochodzenia go na drodze sądowej. Przez pryzmat art. 125 kodeksu cywilnego (dalej k.c.) należy tę utratę zaskarżalności rozumieć szerzej – chodzi tu bowiem o utratę możliwości korzystania przez wierzyciela z pomocy przymusu państwowego nie tylko dla dochodzenia roszczenia, ale także dla jego wyegzekwowania. Skutkiem upływu terminu przedawnie-

¹¹ Uchwała SN z dnia 23 września 2009 r., III CZP 50/09. <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520611859/1?directHit=true&directHitQuery=III%20CZP%2050~2F09> [dostęp 19.01.2018].

¹² Wyrok SN z dnia 29 kwietnia 2011 r., I CSK 439/10. <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/521054196/1?directHit=true&directHitQuery=I%20CSK%20439~2F10> [dostęp 19.01.2018].

¹³ Wyrok SO we Wrocławiu z dnia 7 marca 2013 r., I C 556/11. <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/521942352/1/i-c-556-11-wyrok-sadu-okregowego-we-wroclawiu?keyword=I%20C%20556~2F11&cm=SREST> [dostęp 19.01.2018].

nia, o jakim mowa w art. 125 k.c., będzie utrata możliwości egzekucji roszczenia zasądzonego prawomocnym orzeczeniem lub objętego ugodą sądową”.

Sytuacja ta dobrze ilustruje charakter i cel powództwa opozycyjnego, wykazując tym samym, że w sytuacji takiej sąd nie ingeruje w samą treść prawomocnego orzeczenia korzystającego z przymiotu prawomocności materialnej (*res iudicata*), ale stwierdza zaistnienie zajścia negatywnej przesłanki, która w sytuacji skutecznego podniesienia zarzutu przedawnienia uniemożliwia prowadzenie egzekucji. Tytuł egzekucyjny zostaje więc pozbawiany skutków z powodu zdarzeń zaistniałych w późniejszym okresie – w tym przypadku jest to długotrwała bezczynność wierzyciela. W opisanym przypadku dodać należy, że przesłanka przedawnienia wyczerpuje dodatkowo zarzut nadużycia prawa.

Zgodnie z art. 5 k.c. nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony. Nieuzasadnione zwlekanie wierzyciela ze skutecznym przeprowadzeniem egzekucji stanowi przejaw takiego zachowania, wprowadzając stan niepewności w obrocie prawnym. Samo prowadzenie egzekucji stanowi wykonywanie prawa podmiotowego przez wierzyciela, jednakże zwłoka w jego wykonywaniu wiąże się z negatywnymi skutkami dla dłużnika, chociażby ciągłym naliczaniem odsetek. Nie bez znaczenia jest fakt, że z reguły mamy tu do czynienia z długim – 10-letnim terminem przedawnienia roszczeń stwierdzonych prawomocnym wyrokiem, a więc wierzyciel ma wystarczająco dużo czasu na podjęcie stosownych działań zmierzających do zaspokojenia swojej należności.

Powyższe rozważania wykazują, że powództwo opozycyjne nie może być traktowane jako nadzwyczajny środek zaskarżenia powodujący rewizję prawomocnego orzeczenia wydanego wcześniej w postępowaniu rozpoznawczym. Na przeszkodzie temu stoi, powoływana już wyżej, prawomocność wiążąca sąd rozpatrujący powództwo opozycyjne, a w przypadku orzeczeń z klauzulą natychmiastowej wykonalności przeszkodę ku temu stanowi zawisłość sporu (*lis pendens*). Jednakże w praktyce choć najczęściej, to przecież nie zawsze prawomocne orzeczenie sądu stanowi tytuł wykonawczy. Są też takie, które zostały nimi przykładowo w oparciu o akt notarialny. Roszczenia wierzyciela wynikające z takiego tytułu nie były uprzednio merytorycznie badane przez sąd. W takiej sytuacji znaleźć może zastosowanie ust. 1 § 1 art. 840 k.p.c. będący podstawą powództwa opozycyjnego w sytuacji, gdy powód przeczy zdarzeniom, na których oparto wydanie klauzuli wykonalności, a w szczególności gdy kwestionuje istnienie obowiązku stwierdzonego tytułem egzekucyjnym. „Zaprzeczenie zdarzeniom, na których oparto wydanie klauzuli wykonalności może obejmować zdarzenia i okoliczności wskazujące, że określony tytuł nie powinien być klauzulą taką w ogóle opatrzony, jako niepodlegający wykonaniu lub nie-

spełniający warunków przypisanych prawem egzekucyjnym¹⁴. Tytułu takiego nie obejmie już przesłanka prawomocności materialnej (*res iudicata*), ponieważ nie toczyło się w sprawie wydania tego tytułu egzekucyjnego postępowanie rozpoznawcze. Jak już wskazano, w postępowaniu klauzulowym zakres kognicji sądu był niepełny i ograniczał się do stwierdzenia, czy dokument, który ma być opatrzony klauzulą wykonalności, stanowi tytuł egzekucyjny. Sąd nie badał natomiast istnienia, jak również zasadności roszczenia objętego tym tytułem. W takich sytuacjach uniemożliwienie sądowi badania i wpływu na treść tytułu wykonawczego stanowiłoby *de facto* naruszenie prawa do obrony dłużnika, albowiem w takiej sytuacji nie zachodzą bezwzględne negatywne przesłanki procesowe uniemożliwiające ingerencję w treści tytułu wykonawczego, tj. wspomniane *lis pendens* czy *res iudicata*. Odnosząc się do tytułu egzekucyjnego w postaci aktu notarialnego, któremu sąd nadaje klauzulę wykonalności w postępowaniu klauzulowym, za przykład może służyć sytuacja przekroczenia uprawnień przez pełnomocnika, gdy ten składał oświadczenie o poddaniu się egzekucji, efektem czego tytuł egzekucyjny w ogóle nie powstał.

„W przypadku egzekucji na podstawie aktu notarialnego stanowiącego uznanie długu przepis art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c. umożliwia zatem dłużnikowi obronę swoich praw przez wykazanie, że sam tytuł egzekucyjny zawiera treść nieodpowiadającą istotnemu stanowi rzeczy bądź od początku tj. w chwili jego sporządzenia, bądź też co najmniej w dacie gdy na jego podstawie nadano klauzulę wykonalności¹⁵. Podobny charakter, a nawet idący nieco dalej, ma podstawa z ust. 3 § 1 art. 840 k.p.c. umożliwiająca małżonkowi dłużnika zwalczanie treści tytułu egzekucyjnego w przypadku, gdy sąd nadał klauzulę wykonalności na podstawie art. 787 tego kodeksu także przeciwko niemu. Na uwagę ze względu na charakter prawny omawianego powództwa zasługuje także rozwiązanie zawarte w § 2 art. 840 stwierdzające, że w przypadku gdy tytuł egzekucyjny pochodzi od organu administracyjnego, to on, a nie sąd jest władny do stwierdzenia, czy zobowiązanie wygasło bądź nie może być egzekwowane. W takiej sytuacji strona nie może wnieść swojego powództwa do sądu, powołując się na ust. 2 § 1 art. 840 kodeksu. Badanie to przeprowadza się w drodze administracyjnej, co dla sądu oznacza bezwzględną negatywną przesłankę procesową w postaci niedopuszczalności drogi sądowej. Powództwo opozycyjne oparte na podstawie art. 840 § 2 k.p.c. znajduje zastosowanie jedynie w sprawach egzekucyjnych toczących się na podstawie przepisów tego kodeksu, a nie postępowań, które prowadzone są na podstawie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Nie jest dopuszczalne stosowanie tych dwóch trybów postępowania zamiennie lub równoległe, zaś organ egzekucyjny działający na podstawie przepi-

¹⁴ H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Tom IV, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013, s. 340 i n.

¹⁵ Orzeczenie SN z dnia 19 maja 1961 r., I CR 540/60. <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520199401/1?directHit=true&directHitQuery=I%20CR%20540-2F60> [dostęp 19.01.2018].

sów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji nie jest wówczas zobowiązany do wydania – na podstawie art. 840 § 2 k.p.c. – rozstrzygnięcia stwierdzającego, że zobowiązanie wygasło lub nie może być wyegzekwowane”¹⁶.

W efekcie pozytywnego rozpoznania powództwa opozycyjnego skutkującego pozbawieniem w całości wykonalności tytułu wykonawczego zakres *res iudicata* takiego orzeczenia skutkuje uniemożliwieniem prowadzenia jakiegokolwiek egzekucji na podstawie danego tytułu wykonawczego, jednocześnie stanowiąc przesłankę do umorzenia prowadzonych już egzekucji. Zaznaczyć należy, że okoliczność, czy w danym momencie egzekucja jest prowadzona, nie jest istotna. Powództwo to może zostać wytoczone także w sytuacji, gdy aktualnie egzekucja prowadzona nie jest, natomiast istnieje ważny tytuł wykonawczy, który stanowić może podstawę do jej wszczęcia, a jednocześnie istnieją określone przesłanki mogące wpłynąć na pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności, jak przedawnienie zobowiązań objętych tytułem wykonawczym. Wniesienie powództwa opozycyjnego ma bowiem na celu uniemożliwienie wierzycielowi prowadzenia jakiegokolwiek egzekucji na podstawie danego tytułu wykonawczego w zakresie żądania dłużnika ujętego w powództwie. Powództwo o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego (o ukształtowanie prawa), jako dalej idące, konsumuje zatem żądanie ustalenia, że zobowiązanie objęte tytułem wykonawczym wygasło lub nie może być wyegzekwowane, także w sytuacji, gdy wierzyciel nie naruszył jeszcze prawa dłużnika przez wszczęcie egzekucji, lecz dłużnikowi egzekucja taka grozi w przyszłości¹⁷.

Dopóki nie dojdzie do całkowitego zaspokojenia roszczeń wierzyciela, dłużnik ma interes prawny w pozbawieniu tytułu wykonawczego wykonalności. Często w toku prowadzonej egzekucji wierzyciel nie zostaje całkowicie zaspokojony, co nie wyklucza możliwości wszczęcia egzekucji kolejny raz, chociażby po upływie roku od ukończenia egzekucji poprzedniej – dopiero całkowite zaspokojenie wierzyciela pozbawia go możliwości dysponowania tytułem wykonawczym, powodując konieczność jego zatrzymania w aktach.

Pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności jedynie w części bądź też ograniczenie jego wykonalności rodzi nieco inne konsekwencje prawne. Częściowe pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego skutkować będzie niezdatnością do egzekucji tej właśnie części tytułu egzekucyjnego, co może mieć miejsce chociażby w przypadku potrącenia pewnej kwoty należnej dłużnikowi od wierzyciela. Natomiast jego ograniczenie może być spowodowane przeszkodami uniemożliwiającymi jego wykonanie tylko w danym momencie. Wybór dokonany przez dłużnika co do zakresu żądania zawartego w po-

¹⁶ Postanowienie WSA we Wrocławiu z dnia 13 listopada 2015 r., IV SAB/Wr 305/15. <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/522044013/1/iv-sab-wr-305-15-postanowienie-wojewódzkiego-sadu-administracyjnego-we-wroclawiu?keyword=IV%20SAB~2FWr%20305~2F15,&cm=STOP> [dostęp 19.01.2018].

¹⁷ E. Wengerek, *Powództwo o ustalenie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1959, nr 21(1), s. 1–33.

zwie, a związanego z podstawami powództwa opozycyjnego wpływa zatem na zakres mocy prawnej tytułu wykonawczego po pozytywnym rozpatrzeniu sprawy przez sąd.

Nadrzędnym, z punktu widzenia powoda, celem wniesienia powództwa opozycyjnego pozostaje pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego zobowiązującego do świadczenia pieniężnego bądź niepieniężnego. Konieczna w tym miejscu staje się zatem próba ustalenia znaczenia samego pojęcia wykonalności, właściwego w odniesieniu do powództwa opozycyjnego. Najprościej powiedzieć można, że orzeczenia są wykonalne, jeżeli nadają się do egzekucji sądowej. Orzeczenie zaś nadaje się do egzekucji, jeżeli została mu nadana klauzula wykonalności bądź samo orzeczenie zawiera klauzulę wykonalności natychmiastowej. Z powyższych rozważań wysnuć możemy wniosek, że „powództwo opozycyjne przysługuje wyłącznie od orzeczeń, które pozostają wymagalne sensu stricto, wykluczone jest jego stosowanie w szerokim rozumieniu wymagalności (sensu largo) obejmującym także skuteczność, czyli możliwość dokonywania innych jeszcze czynności zmierzających do tego, aby prawomocne orzeczenie wywołało skutki prawne, dla których zostało ono wydane”¹⁸.

Pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności nie jest równoznaczne z pozbawieniem danego orzeczenia, będącego jego podstawą, prawomocności. W sytuacji pozbawienia danego tytułu wykonawczego wykonalności samo orzeczenie dalej pozostaje prawomocne, a zatem *res iudicata* uniemożliwia ponowne rozpoznanie danej sprawy między tymi samymi stronami w postępowaniu rozpoznawczym. Ponadto wskazać należy, że pozbawione wykonalności mogą być orzeczenia, które wcale prawomocne nie były. Tak jest w przypadku nadania rygoru natychmiastowej wykonalności. Analogicznie sytuacja wygląda w przypadku tytułów wykonawczych, których źródłem pozostają nie orzeczenia sądu, a przykładowo akty notarialne. Jak już wcześniej wspomniano, one wcale nie korzystają z przymiotu prawomocności materialnej, a po wniesieniu powództwa opozycyjnego sąd ma możliwość ingerencji nawet w samą treść takiego tytułu wykonawczego. W tym miejscu także staje się jasne, dlaczego powództwo opozycyjne nie może być traktowane jako nadzwyczajny środek zaskarżenia. Wniesienie powództwa opozycyjnego, a następnie pozytywne jego rozpatrzenie nie wpływa na prawomocność orzeczenia, a tym samym na powagę rzeczy osądzonej (*res iudicata*). Postępowanie rozpoznawcze nie zostaje tu w żaden sposób wznowione, a postępowanie po wniesieniu powództwa opozycyjnego ma charakter wtórny.

Prawomocny wyrok jedynie ograniczający wykonalność tytułu wykonawczego różnie jest w doktrynie postępowania cywilnego oceniany. Jedni uważają, że także on stanowić może podstawę do umorzenia egzekucji przez organ egzekucyjny. Inni natomiast twierdzą, że stanowi on wyłącznie podstawę do złożenia wniosku o zawieszenie postępo-

¹⁸ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne...*, s. 209.

wania. Twierdzą tak przez wzgląd na możliwe przejściowe tylko ograniczenie wykonalności tytułu wykonawczego. Jako uzasadnienie swojego stanowiska wskazują ewentualne negatywne konsekwencje dla wierzyciela przy założeniu, że w przyszłości będzie on mógł kolejny raz przystąpić do egzekucji¹⁹. Za przykład posłużyć może rozpoczęcie na nowo biegu przedawnienia. Ma to szczególne znaczenie przy innych tytułach wykonawczych niż prawomocne orzeczenia sądowe, korzystające z dziesięcioletniego terminu przedawnienia, jak chociażby niektóre tytuły, których podstawą są akty notariale.

3. Wnioski końcowe

Podsumowując niniejszy artykuł, w odpowiedzi na pytanie zadane na wstępie, powiedzieć można, że instytucja powództwa opozycyjnego co do zasady spełnia cel, który jest przed nią stawiany. Powództwo to umożliwi bowiem dłużnikowi podjęcie obrony merytorycznej przed prowadzoną egzekucją. Z przeprowadzonej w artykule analizy charakteru prawnego omawianej instytucji przeciwegzekucyjnego powództwa opozycyjnego z art. 840 k.p.c. można wysnuć wniosek, że sprawa wynikająca z wniesienia omawianego powództwa nie należy do spraw egzekucyjnych, rozumianych jako rodzaj spraw cywilnych związanych ze stadium wykonawczym postępowania cywilnego. Stanowi ono samodzielne powództwo, którego istotą jest ukształtowanie prawa określonego w tytule wykonawczym w następstwie wystąpienia podstaw z art. 840 k.p.c. Postępowanie procesowe, mające na celu rozpoznanie wniesionego powództwa opozycyjnego, mimo wielu odrębności, prowadzone jest według zasad ogólnych, zatem stosuje się tu przepisy o procesie. O jego rozpoznawczym charakterze przesądza jego materialnoprawna podstawa, co wskazuje także, że pozostaje ono jedyną formą obrony merytorycznej dłużnika przed egzekucją.

Dłużnik staje się powodem, a wierzyciel pozwanym, co rodzi wiele konsekwencji, chociażby odnośnie do rozłożenia ciężarów procesowych między stronami. Wątpliwości, także w obliczu wprowadzenia możliwości wyboru komornika w odniesieniu do egzekucji z rzeczy ruchomych, budzić może zagadnienie właściwości sądu. Biorąc pod uwagę całościowy kształt analizowanej instytucji, optymalnym ze względu na znajomość sprawy rozwiązaniem *de lege ferenda* byłoby, jak już wspomniałem, powiązanie właściwości sądu odnośnie do wniesienia powództwa opozycyjnego z sądem, który nadawał klauzulę wykonalności w postępowaniu klauzulowym. Powództwo opozycyjne nie stanowi w żadnym razie nadzwyczajnego środka zaskarżenia, podważającego prawomocność orzeczeń. Jego cechą charakterystyczną pozostaje natomiast fakt, że pełniąc funkcje gwarancyjne i ochronne, znajduje się ono na styku norm prawa procesowego i materialnego oraz działa

¹⁹ A. Daczyński, *Uchylenie natychmiastowej wykonalności tytułu i wstrzymanie jego wykonania jako podstawy zawieszenia postępowania egzekucyjnego*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2004, nr 10–12, s. 52 i n.

na pograniczu z *lis pendens* i *res iudicata*. Pozwala przy tym na realizację ostatecznego celu procesu cywilnego, którym pozostaje zapewnienie pewności stanu prawnego oraz jego zgodności ze stanem faktycznym, co służy zapewnieniu ładu prawnego.

Bibliografia

Źródła

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2016 r. poz. 380).
- Orzeczenie SN z dnia 19 maja 1961 r., I CR 540/60, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520199401/1?directHit=true&directHitQuery=I%20CR%20540~2F60> [dostęp 19.01.2018 r.]
- Uchwała SN z dnia 23 września 2009 r., III CZP 50/09, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520611859/1?directHit=true&directHitQuery=III%20CZP%2050~2F09> [dostęp 19.01.2018 r.]
- Wyrok SN z dnia 29 kwietnia 2011 r., I CSK 439/10, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/521054196/1?directHit=true&directHitQuery=I%20CSK%20439~2F10> [dostęp 19.01.2018 r.]
- Postanowienie WSA we Wrocławiu z dnia 13 listopada 2015 r., IV SAB/Wr 305/15, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/522044013/1/iv-sab-wr-305-15-postanowienie-wojewodzkiego-sadu-administracyjnego-we-wroclawiu?keyword=IV%20SAB~2FWr%20305~2F15,&cm=STOP> [dostęp 19.01.2018 r.]
- Wyrok SO we Wrocławiu z dnia 7 marca 2013 r., IC 556/11, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/521942352/1/i-c-556-11-wyrok-sadu-okregowego-we-wroclawiu?keyword=I%20C%20556~2F11&cm=SREST> [dostęp 19.01.2018 r.]
- Wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2002 r., I PKN 197/01, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520150141/1?directHit=true&directHitQuery=I%20PKN%20197~2F01> [dostęp 19.01.2018 r.]
- Wyrok SN z dnia 30 maja 2014 r., II CSK 679/13, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/521568777/1?directHit=true&directHitQuery=II%20CSK%20679~2F13> [dostęp 19.01.2018 r.]
- Wyrok SN z dnia 19 grudnia 2007 r., V CSK 301/07, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520476723/1?directHit=true&directHitQuery=V%20CSK%20301~2F07> [dostęp 19.01.2018 r.]

Literatura:

- Daczyński A., *Uchylenie natychmiastowej wykonalności tytułu i wstrzymanie jego wykonania jako podstawy zawieszenia postępowania egzekucyjnego*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2004, nr 10–12.
- Dolecki H., Wiśniewski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Tom I i IV, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne – zarys wykładu*, Liber Księgarnia, Warszawa 2009.
- Korzan K., *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986.
- Marciniak A., *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, LexisNexis Polska, Warszawa 2013.
- Marszałkowska-Krzyszewska E. (red.), *Postępowanie cywilne*, C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1959.

- Siedlecki W., [w:] Z. Resich, W. Siedlecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1969.
- Wengerek E., *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961.
- Wengerek E., *Powództwo o ustalenie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Poznań 1959.
- Wengerek E., *Przeciwegzekucyjne powództwa dłużnika – poradnik*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 1998.

